

CÂTEVA ASPECTE PRIVIND RESTAURAREA-CONSERVAREA MUZEULUI THEODOR AMAN ȘI A PATRIMONIULUI DEȚINUT

Nicoleta Ene¹

Abstract: The present article aims at going over some aspects related to the current activity of a museum curator, starting from the particular case of the “Theodor Aman” Museum which, during 2004-2013, has been closed for vast works of consolidation and restoration. The curator’s activity has its peculiarities, ensuring the observation of the norms of objects preservation, both in storage rooms, and in exhibition halls, even in unpredicted situations arisen while such a complex site is being restored and the patrimony needs relocation – situations involving the cooperation between other museum specialists.

Keywords: Museum, curatorial endeavors, patrimony, preservation, conservation.

Casa Memorială „Theodor Aman”, care intră în componența Muzeului Municipiului București, este primul muzeu de artă care s-a deschis în capitală. Clădirea, ce se află pe strada C.A. Rosetti, nr. 8 (fostă Clemenței) și în care a locuit maestrul Theodor Aman, a fost gândită și construită după planul lui și a devenit muzeu după trecerea lui în neființă. Acest lucru a fost îndeplinit în anul 1908 de către soția marelui artist, Ana Aman.

În cei 112 ani de existență, casa a reușit să supraviețuiască celor două războaie mondiale, cutremurelor din 1940 și 1977 și revoluției din 1989. În toți acești ani, imobilul a beneficiat de mai multe reparații la acoperiș, fațadă, tâmplărie și mici intervenții de restaurare la pictura murală.

După 1990, în perioada lucrărilor ce au avut loc la noul corp „Boema” al Bibliotecii Centrale Universitare, din cauza vibrațiilor și a deranjării pânzei freactice, clădirea a avut de suferit. S-au creat fisuri și crăpături ale pereților, inclusiv pe cei cu pictură murală sau cu tapet, au avut loc infiltrații ascensionale majore, care au pătruns și au deteriorat pereții pictați, favorizând apariția mucegaiului. În plus, deteriorările de la nivelul acoperișului au determinat infiltrații ce au dus la degradarea fațadei și la desprinderea multor elemente decorative din teracotă.

Toate aceste degradări impuneau consolidarea și restaurarea urgentă a clădirii, motiv pentru care trebuia să se găsească o soluție de salvare a muzeului într-un timp foarte scurt. Sensibilizată de frumusețea edificiului, Kiki Skagen Munshi, Consilier de presă și cultură al Ambasadei Statelor Unite la București, a pledat pentru cauza monumentului, rezultatul fiind un parteneriat încheiat în 2001 între Ambasada Statelor Unite și Muzeul Municipiului București, prin care ambasada dona muzeului suma de 25000 \$ pentru realizarea proiectului de restaurare, necesar demarării procesului de începere efectivă a lucrărilor la Muzeul „Theodor Aman”. Și Ambasada Norvegiei a făcut donații pentru restaurare.

În același an, în cadrul muzeului a avut loc o acțiune ce avea drept scop strângerea de fonduri în vederea restaurării picturilor lui Theodor Aman.

1. **Nicoleta Ene** este conservator - gestionar la Muzeul „Theodor Aman”, din cadrul Secției Artă a Muzeului Municipiului București; *nico_nicole34@yahoo.com*.

Participanții au avut ocazia să aleagă pictura preferată, pentru care au donat sumele necesare restaurării lor. Lucrări precum *Profesorul George Capșa la vârsta de 8 ani*, *În grădina pictorului*, *Portița din grădină*, *La fântână*, *Portret de femeie în costum de epocă*, *Două femei dau în cărți*, *Privind în album*, *Bătălia cu facle a lui Vlad Țepeș*, *Pe malul lacului Herăstrău*, *Atelierul pictorului*, *O vedere din Bughea*, *Privire din atelierul cel mic al pictorului*, *Cireșe*, *Corabie în portul Constanța*, *Car cu boi*, *Stejarul*, *După culesul viei*, *Primul atelier al pictorului în Casa Prager*, *Horă la țară* au fost restaurate grație sponsorilor noștri: Kiki Skagen Munshi, Anca Vlad, Catherine Sofianou, François Chappuis, Dan David (prin Natalia Ghimișescu), Iulius Senderski, Dan Matei Agathon, Leonard Pașcanu, Cristinel Popa, Radu Lupu, Virginia Skagen².

Câțiva ani mai târziu, în 2008, Adriano Mengotti, proprietarul italian al unui magazin exclusivist de modă din București, a susținut financiar restaurarea a două dintre lucrările lui Theodor Aman, *Femeie în vernil* și *Frații Aman*. După restaurare una dintre lucrări, *Femeie în vernil*, a fost expusă în cadrul evenimentului „Moda italiană, artă și cultură în România”, organizat la Ambasada Italiei din București.

În mai 2014, Exelența sa, Dl. Matei I. Hofmann, Ambasadorul Germaniei la Budapesta, a sprijinit restaurarea *Portretului doamnei Fălcoianu*. Lucrarea a fost expusă în atelierul pictorului în cadrul unei expoziții-eveniment, împreună cu alte 15 lucrări de mici dimensiuni pictate față-verso, încadrate într-un caseton special, realizat de către restauratorii de pictură pentru a face accesibilă privitorilor ambele fețe.

Lucrările au fost restaurate în Laboratorul de restaurare pictură din cadrul Muzeului Municipiului București de către restauratorii Ioan D. Popa și Simona Predescu, majoritatea participând la expoziția dedicată sponsorilor, realizată în aprilie 2009, în trei săli ale Muzeului „Theodor Aman” care nu era încă deschis oficial pentru public.

Încă de la început, Clubul Rotary s-a implicat în strângerea de fonduri pentru restaurarea Muzeului Aman. Astfel, în aprilie 2004, a organizat evenimentul „Balul Rotary Marriott 2004”, iar sumele adunate au fost folosite în acest scop.

Lucrările propriu-zise, începute în toamna anului 2004, au fost finanțate de Primăria Municipiului București și realizate de către *Aedificia Carpați*, după proiectul întocmit de S.C. Proiect București S.A., fapt ce a impus eliberarea clădirii și mutarea patrimoniului.

Muzeul „Theodor Aman” se bucură de o colecție impresionantă de obiecte de patrimoniu, predominând cele cu o structură de natură organică – pictură, grafică, textile, cărți, piele, os, lemn, dar și anorganică – medalii, monede, obiecte din ceramică, sticlă.

În momentul în care toate demersurile pregătitoare pentru restaurarea imobilului au fost finalizate, toate obiectele de patrimoniu au fost pregătite pentru transport. În funcție de tipul morfologic, de formă și dimensiuni, obiectele au fost ambalate, cele de dimensiuni mari (pictură, mobilier, textile) în foiță neutră și folie de polietilenă cu bule pentru protejarea și siguranța lor, fiecare având notat numărul de identificare, iar în cazul lucrărilor de pictură s-au adăugat și date tehnice de recunoaștere a poziției în care vor fi așezate. Obiectele ce țin de

2. Este posibil ca lista sponsorilor să nu fie completă. Informațiile pe care le oferim se bazează doar pe datele existente în arhiva Muzeului „Theodor Aman”.

istoria memorială, cărți, instrumente de lucru, sticlute au fost împachetate în foiță neutră și aranjate în cutii din carton, iar lucrările de grafică – gravura, acuarela, creionul, penița – au fost puse în foiță neutră și așezate prin suprapunere (maxim 15 lucrări), în funcție de gradul de susceptibilitate și vulnerabilitate la factorii de microclimat. Având în vedere că spațiul destinat depozitării obiectelor de patrimoniu pe parcursul lucrărilor de consolidare și restaurare a muzeului a fost oarecum restrâns, s-a recurs la confecționarea unor stelaje care să le ofere stabilitate, siguranță și confort, precum și la modalități de depozitare compatibile cu fiecare tip de obiect – în cazul mobilierului, chiar dacă unele piese au fost dezmembrate, cea mai mare parte a rămas în poziția lui funcțională. Pictura a fost așezată într-un stelaj din lemn, cutiile cu grafică puse pe polițe fixe, iar obiectele mici au rămas în cutii având o evidență bine stabilită, și fiind ușor de găsit. Acolo unde a fost cazul, a fost blocată pătrunderea luminii naturale în incinta încăperii. S-a elaborat un catalog topografic, în care a fost notat locul fiecărui obiect, pentru a putea fi identificat într-un timp cât mai scurt și pentru a evita nenumăratele manipulări atât de dăunătoare obiectelor de patrimoniu. Pe toată perioada cât muzeul a fost închis publicului, s-au desfășurat activități de depozit, conservare-restaurare, dar și de valorificare a patrimoniului prin expoziții tematice.

Obiectele au fost supravegheate permanent pentru a putea depista eventuale degradări (deformări ale suporturilor, atacuri biodegradabile – cari, molii, mucegai), cauzate de schimbarea microclimatului, beneficiind de operațiile curente ce țin de conservarea preventivă.

În intervalul 2004-2014, lucrările de pictură (peste 100 de lucrări), ce urmau să facă parte din expoziția permanentă, au trecut prin Laboratorul de restaurare pictură al Muzeului Municipiului București, cele mai multe dintre ele pentru intervenții ample de restaurare.

Majoritatea pieselor de mobilier au fost restaurate sau au trecut prin operații de conservare curativă, realizate de restauratorul de lemn, Mihail-Tudorel Crișmăriuc.

Armele și obiecte de artă decorativă din metal au fost curățate sau restaurate, tot în cadrul Muzeului Municipiului București, de către restauratorii de metal, Gheorghe Ionescu și Petronela Fotea.

Tot mobilierul și partea decorativă din lemn (lambriuri) au fost duse în etape (7 transporturi) la Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizică și Inginerie nucleară „Horia Hulubei” pentru tratarea cu radiații ionizante împotriva atacului biologic activ.

De asemenea, piesele textile din colecție au fost supuse unor intervenții de conservare activă (curățare, pulverizare cu substanțe biocide, depozitarea prin aplicarea corectă a pozițiilor și materialelor adecvate), cu participarea restauratoarei Angela Filofteia Vechiu. Au avut loc intervenții de conservare curativă la nivelul câtorva obiecte cu piele de Cordoba, realizate de restauratorii Muzeului Municipiului București, coordonați de Rodica Antonescu, sub asistența tehnică a unui specialist de la Institutul Național de Cercetare Dezvoltare pentru Textile și Pielărie.

În aceeași perioadă s-au efectuat și operații ce vizau identificarea obiectelor prin consemnarea datelor tehnice: măsurarea obiectelor pentru stabilirea dimensiunilor necesare documentației de evidență și proiectării viitoarelor depozite de la Muzeul Aman și pentru proiectul expoziției permanente.

Proiectul pentru depozitul de pictură a fost realizat după principiul tipodimensionării, în funcție de încăperea destinată. Din acest motiv am optat pentru stelajul compartimentat din lemn, deși panoul metalic mobil este cel mai adecvat pentru lucrările de pictură. În spațiul destinat depozitului, luând în calcul caloriferele și ferestrele, s-au realizat două stelaje (pictură și grafică). Ținând cont de faptul că cele mai reprezentative dintre picturile lui Theodor Aman erau în proces de restaurare pentru expunere, acestea au fost suficiente. În final, proiectarea depozitului s-a dovedit a fi un real succes, mai ales ținând cont de faptul că au fost eliminate nenumăratele manipulări, dăunătoare pentru toate categoriile de obiecte, eliminând astfel și riscul accidentelor involuntare, știut fiind că, pe lângă factorii endogeni, cel uman este unul dintre factorii care, de cele mai multe ori, degradează obiectele de patrimoniu. Catalogul topografic s-a realizat odată cu proiectul, astfel încât, în momentul revenirii în noul depozit, se știa locul fiecărui obiect în parte.

Pentru expoziția permanentă, pe lângă proiectul scriptic, ușor modificat în final, împreună cu muzeograful Marilena Murariu și Ionela Bucșa-Șerban în lipsa unor mijloace tehnice digitale, s-a realizat o machetă la scară redusă a muzeului cu amplasarea imaginilor printate ale picturilor pe fiecare sală.

Deși muzeul a fost închis pentru public în această perioadă, lucrări din colecție au putut fi admirate pe simezele altor muzee, participând la expoziții, unele chiar de mare anvergură. În 2006 – Galeria DIALOG din cadrul Primăriei sectorului 2 a organizat expoziția „Parfum de epocă – Mărturie din timpul domniei lui Carol I”, solicitându-ne două lucrări. În colaborare cu muzeele Secției Artă a Muzeului Municipiului București în 2007-2008, s-a organizat, la Palatul Suțu, expoziția „Gheorghe Tattarescu și contemporanii săi în arta plastică românească”, Muzeul „Theodor Aman” fiind prezent cu 11 lucrări de pictură, 14 gravuri și o sculptură.

În anul 2008, intenționând să marcheze 200 de ani de la nașterea lui Napoleon al III-lea, Muzeul Național de Artă al României, împreună cu Domeniul Național de la Compiègne și Blérancourt din Franța au organizat, la București și Compiègne, expoziția „Napoleon al III-lea și Țările Române”, iar lucrarea cu care a participat Muzeul Aman este o copie după Salvator Rosa (*Bătălie*), realizată de Theodor Aman în perioada studiilor sale pariziene.

În anul 2011, Muzeul Național Cotroceni a organizat o mare expoziție „Theodor Aman, pictor și gravor” cu participarea a 12 muzee din București și din țară, unde Muzeul Aman a participat cu 49 de lucrări (pictură, gravură și obiecte personale ale artistului). În același an pictura lui Theodor Aman, *Portretul doamnei Elena Cuza*, a fost inclusă în două expoziții care i-au fost dedicate soției domnitorului Alexandru Ioan Cuza: „Un destin în slujba României, doamna Elena Cuza”, la Muzeul Național Cotroceni și „Principesa Elena Cuza – Un destin pentru România”, la Muzeul Național de Istorie a Moldovei din cadrul Complexului Național Muzeal Moldova, Iași. În anul 2012 alte două lucrări au făcut parte din Expoziția „Mitul Național. Contribuția Artelor la definirea identității naționale”, de la Muzeul Național de Artă al României.

La începutul anului 2009, după terminarea lucrărilor de consolidare și restaurare a clădirii, personalul muzeului a putut reveni în birourile din clădire. Din acest moment au început pregătirile necesare aducerii obiectelor de patrimoniu

„acasă” și totodată pregătirea redeschiderii muzeului pentru publicul vizitator, însă mai erau de finalizat etape importante ale restaurării, legate de componentele artistice ale monumentului.

În perioada imediat următoare, s-a consolidat pictura murală din holul central și s-au restaurat vitraliile și tapetul. Intervențiile de la pictura murală au fost realizate de o echipă condusă de Silviu Petrescu, expert restaurator. Tapetul a fost extras de pe pereți în anul 2005, de către restauratoarea de hârtie Rodica Antonescu, iar în 2010, cu sprijinul Clubului Rotary, prin Paul Popescu, s-a cooptat o echipă de restauratori din Austria, din care au făcut parte Bernadette Klasz, Markus Klasz, Kadri Kallaste, John Rogers de la „Institut für Papierrestaurierung Schloss Schönbrunn”, care au restaurat tapetul original din biroul artistului, realizat din hârtie ce imită pielea de Cordoba într-o manufactură franțuzească Paul Balin (1874-1877), model unic în România. Tot Clubul Rotary este cel care a sponsorizat înlocuirea parchetului, care a fost refăcut după modelul celui original (traficul intens din ultima sută de ani, precum și atacul biologic activ au făcut imposibilă recuperarea parchetului original), restaurarea felinarelor de la intrarea în muzeu, achiziționarea unor corpuri de iluminat, a centralei termice și a aparatului de monitorizare a parametrilor microclimatici.

De asemenea, au fost remontate sobele ce fuseseră dezasamblate pe parcursul consolidării, a fost reîntregit candelabru din atelierul mare (deteriorat în timpul bombardamentelor din 1944), iar statuile au fost restaurate și amplasate în nișele de pe fațada nordică a casei.

După trecerea celor șase luni necesare eliberării poluării alcaline dintr-un spațiu nou renovat și a stabilizării microclimatului, s-au început amenajările stelajelor având la bază proiectul propriu-zis, necesare depozitării obiectelor de patrimoniu care nu făceau parte din expunere, iar pentru etalarea picturilor în expoziție s-au achiziționat simeze a căror rezistență să fie corelată cu greutatea lucrărilor acroșate.

La sfârșitul anului 2010 și în ianuarie 2011 a început aducerea pe rând a obiectelor de patrimoniu, o parte intrând în depozit, cealaltă fiind rezervată expunerii.

Personalul Muzeului Aman, împreună cu restauratorii de pictură și restauratorul de obiecte din lemn – care a restaurat și o parte a ramelor picturilor –, a realizat înrămarea lucrărilor restaurate. Această operațiune a fost destul de dificilă, având în vedere înrămarea defectuoasă din trecut, când lucrările aveau geam și erau fixate în ramă prin baterea în cuie, iar renunțarea la acest sistem a creat diferențe de dimensiuni între ramă și lucrare. Acest lucru a impus găsirea unor soluții de corectare a diferențelor prin folosirea materialelor neutre (lemn balsa, materiale tampon între falțul ramei și lucrare) și protejarea spatelui picturii cu carton neutru, necesar contracarării efectelor negative ale variațiilor microclimatice, extrem de dăunătoare întrucât pot da naștere reacțiilor chimice ireversibile. Pentru lucrările de grafică s-au achiziționat paspartuuri din hârtie neutră și rame.

Amenajarea spațiului expozițional a urmărit păstrarea atmosferei existente în casă în timpul vieții artistului, atmosferă recreată pornind de la picturile lui în care ne prezintă interioarele casei sale, având în vedere că, în 1908, soția artistului a lăsat în colecție foarte multe piese ce apar în acele picturi.

Deși în expunerea muzeului se găsesc 355 de obiecte, reprezentând 30% din totalul obiectelor deținute, acestea sunt piese de dimensiuni mari (pictură, aproape

toate piesele de mobilier) și cele mai reprezentative, acoperind toate laturile artei în care s-a manifestat Theodor Aman. În depozit au rămas lucrări nerestaurate din perioada de debut a artistului și piese de dimensiuni mici fără o relevanță specifică pentru actuala expunere.

Există în expunere obiecte mai rar întâlnite în muzee, așa cum este violoncelul la care cânta artistul sau un craniu uman de studiu, așezat pe locul unde stătea și în timpul vieții lui Aman, în biblioteca acestuia. O altă categorie de obiecte mult mai vulnerabile, așa cum sunt textilele, de exemplu, pe care trecerea timpului le-a afectat într-o măsură mai mare, nu pot fi însă expuse, dar sunt păstrate în depozit pentru valoarea lor documentară; este vorba despre piesele de costum popular românesc și cele de factură orientală ce făceau parte din fondul de recuzită al pictorului.

După o absență de nouă ani, muzeul a fost redeschis aproape integral pentru vizitatori (cu excepția unei săli), la 18 mai 2013, de Ziua Internațională a Muzeelor, participând la evenimentul „Noaptea muzeelor”. Ultima sală a reintrat în circuitul publicului în decembrie 2014, cu o expoziție dedicată naturilor moarte ale lui Theodor Aman (ultimul lot de lucrări restaurate), „Vindecări miraculoase. Misterele picturii lui Theodor Aman”, organizată de restauratorii Ioan D. Popa și Simona Predescu, cu participarea muzeografei Greta Șuteu.

Din acest moment, muzeul a putut oferi publicului o imagine cuprinzătoare a operei lui Theodor Aman, păstrând, în același timp, atmosfera autentică a vremurilor în care a trăit artistul.

Spațiul dedicat expoziției permanente a Muzeului „Theodor Aman” nu suportă foarte multe schimbări. Cu toate acestea, s-au găsit soluții pentru dinamizarea vieții muzeului prin realizarea unor expoziții tematice, integrate în expunerea de bază, cea în care ne-am propus prezentarea acuarelui artistului: *Opera inaccesibilă – Acuarela lui Theodor Aman* (28.09.2018 - 31.08.2019) sau cea dedicată plăcilor de gravură *Aman Negativ – Vitagen Nama* (18.09.2019 - 25.10.2020).

BIBLIOGRAFIE:

Moldoveanu, Aurel, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2010.
Arhiva Muzeului „Theodor Aman”.

